

Repliek

Joop de Jong

Eerst wil ik Els van Dongen en de hoofdredacteur van dit tijdschrift bedanken voor de gelegenheid een weerwoord te schrijven op Van Dongens commentaar. Mijn eerste reactie op de ontvangst van haar stuk was het Amerikaanse gezegde: "There ain't no such thing as bad publicity". Of, zoals volgens sommigen het devies geldt in de USA: meet je publiciteit per strekkende centimeter en trek daaruit je conclusies over je populariteit zonder je te bekommeren over de inhoud. Vanuit deze optiek zou ik Van Dongen dankbaar moeten zijn gezien haar serieuze en erudiete kritiek die bovendien een aantal pagina's bestrijkt. Ik zou echter ontrouw zijn aan mijn eigen discipline als ik het hanteren van die Amerikaanse uitlating niet zou onderkennen als een rationalisering van de onzekerheid die haar aanval bij mij oproep.

Van Dongen kiest in haar kritiek de toon die in de systeemtheorie wordt aangeduid als 'boven-tegen' (gekenmerkt door zelfvertrouwen of kritiek), of als 'onder-tegen' (opstandig of wantrouwend). Ik zal mij voegen in de bij haar toonzetting passende complementaire positie en afwisselend een autoritaire, veroordelende dan wel bewonderende toon aanslaan.

De lezer die hier een boeiende polemieek hoopt aan te treffen komt bedrogen uit. Van Dongen verwijt mij weliswaar een pathologische visie, maar vervolgens laat zij zich een aantal malen waarderend over mij uit. In grote lijnen zijn we het met elkaar eens, en waar dat niet het geval is komt dat omdat zij onderwerpen aanroert of auteurs opvoert die weinig van doen hebben met mijn stuk, of omdat zij mij zaken in de mond legt die ik niet heb beweerd, of ze zo uit hun verband rukt dat ik mij er niet in kan herkennen. Wie mijn vorige stukje aandachtig heeft gelezen zal hierin onder meer het mechanisme van de projectieve identificatie herkennen. Zou er dan toch zoiets bestaan als een 'neurotische ritssluiting' of een 'folie à deux' tussen antropologen en psychiaters?

Ik zal eerst in het kort ingaan op een paar kritiekpunten. De metafoor 'folie à deux' vindt Van Dongen misleidend omdat bij deze aandoening partners aan dezelfde waandenkbeelden en hallucinaties lijden (en – niet te vergeten – veelal zwakbegaafd zijn, maar dat wil ik hier even buiten beschouwing laten). Het ging inderdaad om een metafoor, evenals de ondertiteling van mijn artikel die een ironische parafraze is op de ondertiteling van Freuds *Totem en Taboe*: "Enkele punten van overeenkomst in het zieleleven van wilden en neurotici". Hoewel Van Dongen de titel 'folie à deux' als metafoor opvat, kappittelt zij de titel als misleidend door de metafoor letterlijk te nemen, waarmee zij een stijlbloem hanteert waaraan iedere metafoor ten gronde gaat. Een paar regels verder schrijft zij dat ik een vijandige houding tussen beide disciplines suggereer en de relatie psychologiseer. Integendeel, ik zeg dat neurotische mechanismen uit ambivalente emoties (haat/liefde)

voortkomen, en dat de meesten van ons die in meer of mindere mate in onze eigen relatie kunnen herkennen. De uitdaging die ik aan het schrijven van het stuk ontleende hing samen met de vraag of het me zou lukken om een aantal interactionele principes die vaak optreden bij partnerrelatietherapieën te beschrijven ten aanzien van de interactie tussen beide beroepsgroepen. Het vermelden van overeenkomstige interactievormen vind ik een acceptabele intellectuele bezigheid en een vrij onschuldige vorm van 'psychologiseren'.

Even verderop schrijft Van Dongen dat veel onderzoekers op het terrein van antropologie/psychiatrie in beide disciplines zijn geschoold om vervolgens ter illustratie één persoon te noemen die inderdaad psychiater en antropoloog is en vervolgens drie antropologen.

Dan pleit zij voor een *dynamisch cultuur-begrip* terwijl ik betoog dat er veel te winnen valt bij een hechtere samenwerking vanuit een *cultuur-dynamisch gezichtspunt* (p. 125). Ook stelt zij dat het haar niet geheel duidelijk is geworden op welke zaken "De Jong doelt, als hij stelt dat de antropologie van de psychiatrie te leren heeft". Natuurlijk wordt dat haar niet duidelijk want ik heb helemaal niet geschreven dat de antropologie van de psychiatrie te leren heeft. Ik stel bij herhaling dat beiden *van elkaar* te leren hebben, bijvoorbeeld wanneer ik schrijf dat "ook in Nederland veel gewonnen zou kunnen worden bij een hechtere samenwerking tussen antropologen of (niet-westerse) sociologen en gedragsdeskundigen zoals psychologen en psychiaters" (p. 125).

Ook op inhoudsniveau zie ik weinig tegenstelling tussen Van Dongens en mijn opvattingen. Dat geldt bijvoorbeeld ten aanzien van haar verzuchting dat de transculturele psychiatrie zich vooral op de pathologie richt. Daar is mijn inziens – getuige ook de door haar geciteerde auteurs – de laatste decennia veel verandering ten goede in opgetreden. Zij lijkt vooral te refereren aan de begintijd van de transculturele psychiatrie toen pathologie ook in de 'westerse' psychiatrie centraal stond en therapieën en behandeling weinig ontwikkeld waren. Overigens is het omgaan met culturele betekenissen ook in de antropologie pas later op de voorgrond getreden.

Ook met haar opmerking dat zowel 'zij' als 'wij' een etnopsychiatrie hebben ben ik het eens. Dat geldt niet alleen voor culturele vooronderstellingen in de psychiatrische theorie en praktijk, maar ook voor de interactie met patiënten. Beide zaken zijn uitgebreid in mijn proefschrift aan de orde gekomen. Zowel bij de beschrijving van de interactie van de verschillende gezondheidszorg-culturen in Guinee Bissau als bij de beschrijving van de communicatiestoornissen die zich voordeden tussen de mensen die ik behandelde en mijzelf. Meer recent heb ik deze problematiek beschreven in een artikel over gezinstherapie met migranten (De Jong 1987, 1991).

Kortom, Els van Dongen en ik lijken het overwegend met elkaar eens te zijn. Een van mijn drijfveren om de 'Folie à deux' te schrijven was de mijns inziens zorgelijke situatie dat in een land als Nederland misschien twee of drie antropologen onderzoek doen binnen de Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ), terwijl ongeveer twee procent van de bevolking voor een of andere vorm van behandeling bij de GGZ komt en er zo'n 7000 mensen werkzaam zijn. Een variant van die discrepantie kom ik tegen bij het opzetten van een internationaal programma dat zich richt op de psychosociale gevolgen van oorlogsgeweld in Afrika en Azië. Wanneer wij een

multidisciplinair team willen uitzenden krijgen wij regelmatig de vraag voorgelegd of die antropoloog echt nodig is en of het niet zonder kan. Of lijden Els van Dongen en ik aan een gemeenschappelijke waan indien wij menen dat daar verandering in dient te komen?

Literatuur

Jong, de J.T.V.M.

1987 *A descent into African psychiatry*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen.

1991 Vreemde gezinnen? Systeemtherapie met Marokkaanse, Turkse en Surinaamse migranten. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* 46(9): 924-38.